

De herberg Het Fortuyn te De Meern

door

Dr D.W. Gravendeel

De Geheym-schryver van Staat en Kerke der Vereenigde Nederlanden meldt in 1760 van De Meern: *Dit Dorp is zeer lustig en vermakelyk Westwaarts gelegen, aan den Ouden Rhyne of Leydsche Vaart, een uur gaans van de Stad Utrecht, en bestaat in omtrent 12 Huysen, behalven de Boerderyen. Het heeft voornamelyk de Landbouw en Veehoederye tot een Hooftneering, daar by de Inwoonders een vergenoegt leven genieten.*

Ik laat de verdere, door hem als vermeldenswaard beschouwde mededelingen betreffende De Meern hier buiten beschouwing, behalve de laatste: *Men heeft te De Meern maar één Herberg, genaamt het Fortuyn, daar men wel te eeten en te drinken kan krygen, dog of men daar ook menschen wel Logeert, bekennen wy niet te weeten.*

De vraag is of er nog iets van de geschiedenis van die herberg boven water te brengen valt. Curieus is nu dat Jac. de Bruijn in zijn boek „De Hervormde Gemeente De Meern” (1977) ons de eerste bouwstenen voor het verhaal aanreikt.

De kapel „op die Maern”

Verondersteld wordt dat één van de Heren van Nijvelt op De Meern vóór 1480 een huiskapel heeft gesticht. Ik laat in het midden of dat inderdaad zo is of althans bewezen kan worden, maar zeker is dat de van Nijvelts in de kapel een vicarie onderhielden, waarvan zij patroon en collateur waren. Zij hadden die vicarie dus gefundeerd of de rechten van de stichter verkregen en zij hadden ook het recht van benoeming van de vicaris of kapelaan, die het altaar van de vicarie moest bedienen. Dat altaar was gewijd aan Sint Antonius.

Wij komen het een en ander van de vroege geschiedenis van De Meern te weten dankzij een „burenruzie”, door Jac. de Bruijn in ons Tijdschrift van 1981 (het eerste nummer!) beschreven onder de titel „Een pachtboer met courage te De Meern”.

Op 25 maart 1594 kan ons verhaal dan beginnen.

Wij Walraven van Brederoede, Heere tot Brederoede, Vrijheer tot Vijanen ende Ameijde ende als Heer van Nijvelt, patroon ende collatuer van seeckre Vicarie van Ste Anthonis aen den Meern bij Utrecht, doen kondt ende bekennen voor ons ende onsen nacomelingen, bij believen van Mr Willem Quirijs van de Goije, vicaris ende possesuer der selver vicarie, in eenen ewigen erffpacht gegeven te hebben ende geven bij desen Alexander Cornelissen, wonende aen de Meern, voor hem, sijnen erven ende nacomelingen, een hujs ende bogaert, staende ende gelegen aen de Meern bij de Meernbrugge, groot ontrent eenen halven mergen lants gemeen met sestalf (vijfeneenhalf) mergen lants daer noortwärts achter aenleggende, mede aen de voornoemde Vicarie behoorende, daer 't Convent van de Wittevrouwen oostwärts boven ende Mr Jan de Maan ofte sijns actie hebbende westwärts beneden naest gelant sijn, sulcx de voorsz. Alexander Cornelissen ende sijn ouders die van outs altijts tot noch toe gebruijckt hebben, enz.

Mr Willem Quirijs van de Goije was dus de toenmalige vicaris/kapelaan. Dat hij ook „possesuer” (possesuur) werd genoemd, betekent niet dat hij tevens de eige-

naar van de vicarie was. Hij had er de inkomsten uit en moest voor het onderhoud zorgen.

Ons interesseert in het bijzonder het wedervaren van Alexander Cornelissen, of Sander, zoals hij meestentijds werd genoemd.

Sander Cornelissen was een belangrijk man in De Meern. Toen de landmeter Jan Rutgersz. van den Berch in oktober 1599 enkele percelen land in de Vleuterweide in kaart moest brengen, schreef hij als oriëntatiepunt linksonder op zijn kaart: Aen de Mere - daer Sander woont. De donkere band links is de tegenwoordige Leidse Rijn, waarover de Meernbrug. De lichtere band rechts daarvan is de Zandweg. Het vrij hoge gebouw is het „capelligjen”. Het naar rechts uitstekende bouwsel moet het „schoolhuis” zijn of anders wellicht de reeds door Sander tot wagenshuur-bakhuis verbouwde resten daarvan.

Sander Cornelissen

Vrij snel nadat Sander z'n erfpacht was aangegaan, moet hij begonnen zijn met het uitbreiden van z'n gebied, wat tenslotte leidde tot een proces. De getuigenverklaringen, die daarbij werden afgelegd, leren ons een heleboel.

Tussen de kapel en de boerderij van Sander had ooit een huisje gestaan van twee kamers groot. Dat huisje diende tot verblijf van de vicaris. Het werd ook schoolhuis genoemd. Tussen de kapel en het huisje was een vrije, beheinde ruimte voor de passanten en om een lijk om te dragen ten tijde van een begrafenis.

Tengevolge van de Reformatie stonden kapel en schoolhuis leeg en daar maakte Sander handig gebruik van. Hij eigende zich het schoolhuis toe en bouwde z'n eigen wagenschuur-bakhuis vast aan de kapel.

Een getuige verklaarde zeker te weten dat Sanders ouders vanuit de boomgaard geen wagenweg als uitgang hadden, *doch gemeen met de tapperij*. En hiermee weten wij dan weer zeker dat er vóór 1600 al een herberg was op die plaats.

Sander Cornelissen had uit een eerder huwelijk twee kinderen, Cornelis en Claesgen. Hij hertrouwde met Petergen Claesse, uit welk huwelijk drie kinderen bekend zijn, namelijk Claes, Hillichgen en Marrichgen.

Sander overleed vóór 1604 en Petergen hertrouwde met Peter Willemsz. van Bijlevelt. Zij overleed in 1627.

Het echtpaar Peter Willemsz. en Petergen Claesse leende op 14 oktober 1620 van Jan van Oort, *drossaert aen de Vaert*, f 600,--. Zij gaven als onderpand *haerluijder Huijsinge ende Hoffsteede, bergen ende Schuijren, met alle sijne toebehooren, soe 't selve bij haerluijden jegenwoordich bewoont wort, staende in desen Gerechte aen de Meern, daer Cornelis Jacobszoon westwaerts ende het Capelligjen aen de Meern oostwaerts naest gelegen sijn, mitsgaders noch enen mergen bouwlants, leggende ontrent het Cruijs op het Sant*.

Het Cruijs op het Sant herinnerde aan het gevecht op de Woerd in 1301, tegen de Hollanders, waarbij de Utrechtse bisschop Willem van Mechelen sneuvelde. Ook hierover schreef Jac. de Bruijn in ons Tijdschrift (1981, II): Veldslag op de Woerd.

In het gerechtsboek waarin bovenbedoelde schuldbrief is genotuleerd, staat in de marge dat Hendrick van Bijlevelt op 1 november 1731 het gekwiteerde origineel toonde. Tot dan toe had dus de hypotheek op het goed gerust.

Het jaar 1638 brengt ons weer een stapje verder. Blijkbaar was Marrichgen, dochter uit het huwelijk tussen Sander Corneliisen en Petergen Claesse, „in zaken” gebleven. Zij was eerst getrouwd met Cozijn Adriaensz. en daarna met Jan Ghijsbertsz. van Rietvelt. Op 21 mei 1638 regelde zij haar schuld aan Cornelis Hendricksz. van Thiel, *borger ende mautmaecker te Utrecht*. Zij was hem f1.692.04.08 schuldig *ter saecke van geleverd mout, 't welck bij haer 't haerder goeden contentemente was ontfangen*. Er was 't een en ander te verrekenen en de vordering werd afge maakt op f 1.125,--, waarvan zij f 25,-- contant betaalde.

Een brouwerij in De Meern!

De bovengenoemde leverantie van mout bracht ons natuurlijk al op het spoor, maar de nu volgende ter sprake komende acten maken het vermoeden tot zekerheid. De Meern had ooit een brouwerij en dat is toch wel opmerke-

lijk voor een gehucht dat in 1760 nog maar 12 huizen telde.

Op 22 mei 1641 kwam het tot een nieuwe regeling. Marrichgen en Jan verbonden hypothecair *seeckere haerluijder Huijsinge, Brouwerije ende Boomgaerd, staende ende gelegen aen de noordsijde van de Meern, bij de Meernbrugge, groot omtrent een halve mergen lants, daer Aelbert Aertsz. de Licht oostwaerts ende de weduwe ende erfgenaemen van Mr Steven Hessels westwaerts naest gelegen sijn*.

De vordering kwam in handen van Hermina van Tiel (dochter van Cornelis Hendricksz.), in 1661 weduwe van Mr Henrick Wilhelmsz. van Nijenrode, in leven *advocaet 's Hooffs van Utrecht*. Zij stond op 28 februari van dat jaar aan de voogd van haar kinderen af onder andere *een plechtbrieff* (een plechtbrief of plichtbrief is een gerechtsbrief, opgemaakt van de erkenning in rechte van een schuld) *van elff hondert guldens op de Huijsinge ende Brouwerije van de weduwe van Jan Gijsbertsz. van Rietfelt aen de Meern*.

Op 24 februari 1666 transporteerde Marijchje Sanders, eerst weduwe van Cosijn Adriaensz. Meerlo, laatst weduwe van Jan Gijsbertsz. van Rietveld, aan Gijsbert van Beeck, *borger ende corncooper te Utrecht, seeckere Huijsinge, Berch, schuij, Brouwhuijs* (brouwerij) *ende Brouwgetouw* (benodigdheden voor het brouwen), *mitsgaders seeckere Bomgert achter de voorschreve Huijsinge, groot omtrent een halff mergen, staende ende gelegen aen de Meern bij de Brug, daer oostwaerts den Convente van de Wittevrouwen ende westwaerts Mr Jan de Man, in sulcker voegen als de voorschreve Huijsinge, Berch, schuij, Brouwhuijs ende Bomgert jegenwoordich bij de comparante bewoont ende gebruijct wort*.

Er rustten nog wel twee hypotheeken op, te weten één van f 600,-- ten behoeve van Johan van Mansfelt, Raet in de Vroetschap ende Schepen der Stadt, en één van f 1.100,-- ten behoeve van de ons reeds bekende Cornelis Hendricksz. van Thiel.

Van Bijlevelt

Op 29 maart 1765 - dus in dezelfde tijd als waarin de Geheym-schryver zijn mededelingen doet - maakten de Vleutense brouwer Johannes Cornelis van Bijlevelt en zijn vrouw Yda Eycken hun testament. Zij legateerden aan hun zoon Willem Hendrik *een Huijsinge en Herberge het Fortuyn, met bergh, schuer en boomgaard, gelegen aan De Meern, bewoont door de weduwe van Jan van Schalkwijk*.

Hoe was Johannes Cornelis eraan gekomen? Dat moet zijn gebeurd door erfenis van zijn moeder Cornelia van Aelst en wel als volgt.

Op 3 februari 1676 vond een openbare verkoop plaats van een door Gijsbert van Beeck, *borger en wijncooper te Utrecht*, nagelaten goed. Het betrof *sekere Huijsinge, bergh, schuer en Bouwhuijs, van outs geweest sijnde een Brouwerije ende Herberge, met een Boomgaerd daerachter aengelegen, groot omtrent een halff morgen, gelegen aen De Meern*. Koper was Cornelis Wernards van den Bosch, Mr schoenmaker te De Meern.

Van den Bosch splitste de zaak. Op 7 november 1691 gaf hij het westelijk deel, *seeckere Huijsinge ende erva*, aan zijn zoon Jan Corneliszoon van den Bosch ten huwelijk mee en op 10 september 1700 verkocht hij het oostelijk deel aan Maria Hollaer, weduwe van Johan van Aelst, in leven notaris te Utrecht en schout van Vleuten en De Meern.

Maria Hollaer kocht *sekere Huijsinge, bergh, schuijrende ende bouwhuijs, van outs geweest sijnde een Brouwerij ende Herberge, met den Boomgaert daer achter gelegen, groot omtrent een half morgen, staende ende gelegen aan De Meern onder den Gerechte van Vleuten.*

Uit het huwelijk van Johan van Aelst en Maria Hollaer was een dochter Cornelia geboren. Deze trouwde op 15 oktober 1700 te Vleuten met de Vleutense brouwer Hendrik Willemszoon van Bijlevelt, uit welk huwelijk Johannes Cornelis werd geboren.

Verhuur

Op 9 november 1715 was Arie Govertszoon van den IJssel, wonende *aan De Meern*, aan Hendrik van Bijlevelt, brouwer te Vleuten, *eene merckelijcke somme van penningen verschuldigt ter sake van leverantiën van bieren, van tijd tot tijd aan hem gedaan.* Arie was niet in staat die schuld te betalen en had daarom een inventaris laten maken *van alle sijne meubilaire (roerende) goederen.* De waarde ervan was getaxeerd op 634 gulden en 17 stuivers. Hij bood van Bijlevelt een en ander aan, in mindering op diens vordering, en zag tevens af van de verdere *hure die hij aan de huijsinge van hem Bijlevelt, staande aan De Meern, hadde, alsoo hij deselve bereijts verlaten en sijn woonplaats genomen heeft in de vogelkoij van Joffrouwe Stalpaart van der Molen op Heycop.* Van Bijlevelt nam het aanbod aan en verhuurde een week later het huis aan Arie's zoon Jacobus en wel voor zes jaar. Het was een *huijsinge, erve en boomgaert met berg en schuur, staande binnen den dorpe De Meern.*

Dertien jaar later, op 9 maart 1728 was Frederick van Oostrum in dezelfde positie. Ook hij was Hendrik van Bijlevelt *eene merckelijcke somme van penningen verschuldigt ter sake van leverantiën van bieren, huijshueren ende logiesgelt van tijd tot tijd aan hem gedaan* en ook hij had een inventaris van zijn roerende goederen laten maken. De waarde was bepaald op 715 gulden. Van Bijlevelt accepteerde de goederen in mindering op zijn vordering en Frederick verliet het aan zijn schuldeiser toebehorende huis, staande *aan De Meern.* Hij nam zijn intrek bij de weduwe van Jan Corneliszoon van den Bosch. Dat was dus zijn buurvrouw.

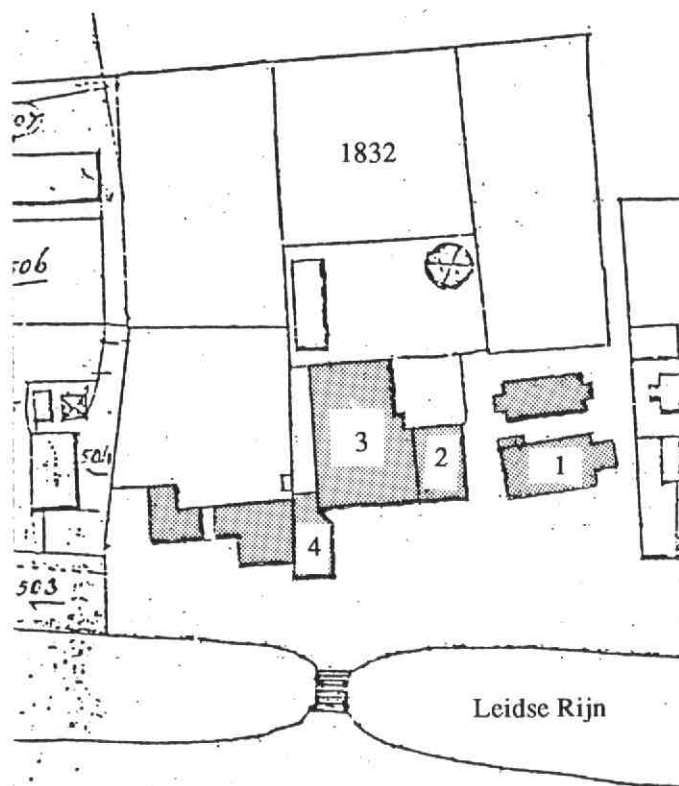
In 1743 waren de schoenmaker Jan Corneliszoon van den Bosch en zijn vrouw Catharina Frederiks Voorhout beiden overleden en de erfgenamen veilden enige roerende en onroerende goederen. De veiling vond plaats *ten huijse van Johannes van Schalkwijk, hospes aan De Meern.* Dat moet dus in de herberg het Fortuyn zijn geweest.

Eén van de geveilde onroerende objecten was *een huijsinge, erve en grond, staande en gelegen aan De Meern onder den geregte van Vleuten, aan de noordsijde der Steenstrate tegenover den brug, streckende van dezelve Steenstrate tot aan het erff van de Heer Hendrik van Bijlevelt, daar oostwaarts gemelde strate en de Heer van Bijlevelt naast geland sijn.* Koper was Jacob Hollaer.

Dit moet het pand zijn geweest dat Cornelis Wernards van den Bosch ten huwelijk had meegegeven aan zijn zoon Jan.

Van Schalkwijk

Op 19 april 1786 verkocht Willem Hendrik van Bijlevelt, brouwer te Vleuten, aan Gerrit van Schalkwijk *een*

Kadastrale toestand ten noorden van de Meernbrug in 1832. 1 De oude Hervormde kerk. 2 Het oude schoolmeestershuis. 3 De boerderij van de landbouwer-tapper Gerardus Albertus van Dorsten. 4 De winkel van de weduwe van Wijnand van den Brink.

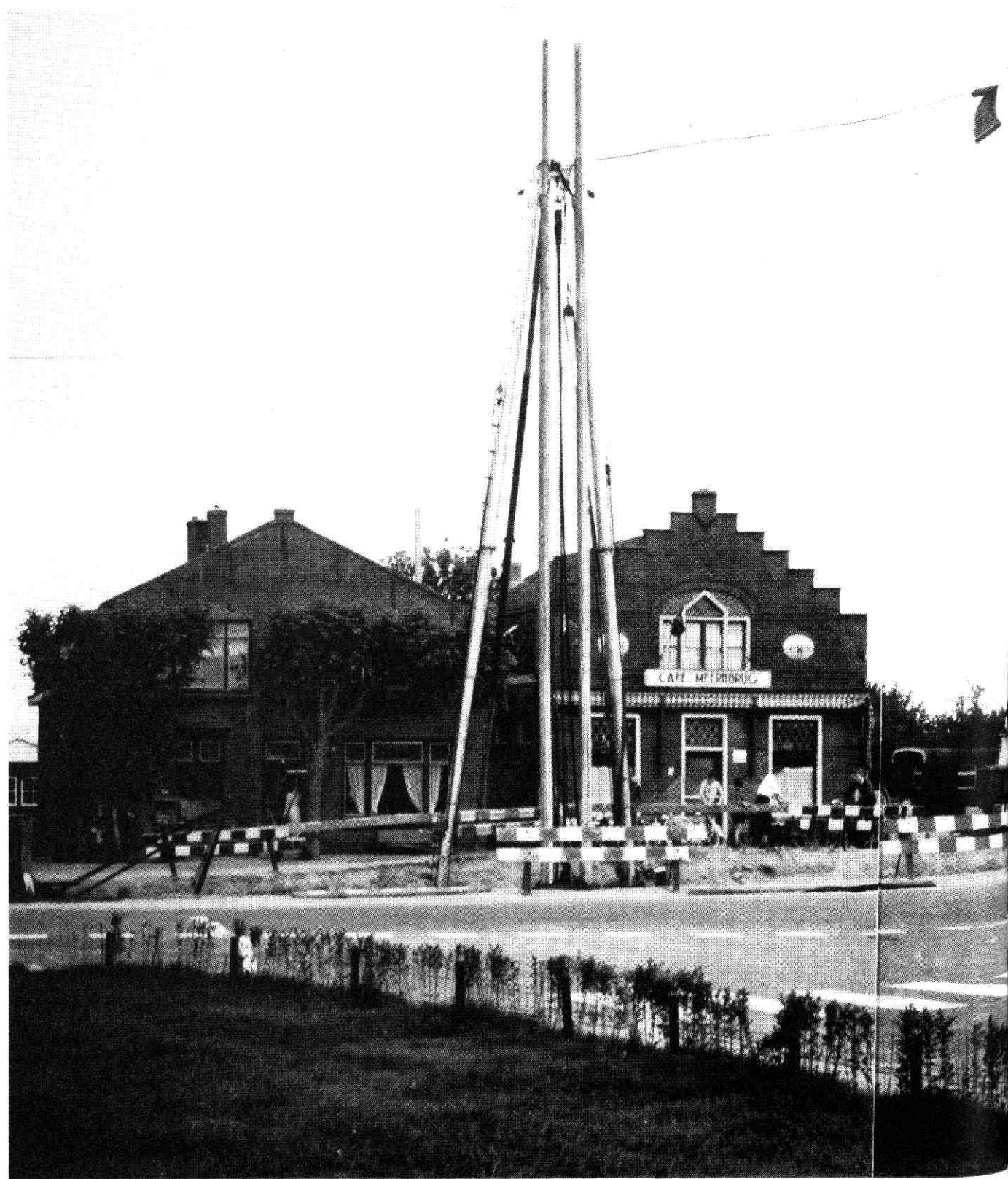
huijsinge en erve met bergen en schuur ende daar aan behoorende grond, te samen groot een halve morgen, staande ende gelegen aan De Meern bij de brug, streckende voor uit het water genaamt de Lange Vliet noordwaarts op over de straat tot aan de weduwe van Jacobus van Berkestein, daar ten oosten de kostershuzinge en ten westen Wijnand van den Brink naast gelegen sijn.

Voor Gerrit en de na hem komende bezitters gold de bijzondere bepaling dat zij *gehouden en verpligt zullen sijn het bier hetwelke zij zoo tot de Tapneering als hun gebruik nodig hebben, uit de Brouwerij te Vleuten te neemen.*

Er was een relatie tussen de families van Bijlevelt en van Schalkwijk. Willem Hendrik's zoon Johannes Hendrikus Josephus zou in 1803 trouwen met Gerrit's dochter Cornelia.

Op 29 mei 1807 waren Gerrit van Schalkwijk en zijn vrouw Maria Peek beiden overleden en de kinderen besloten de boedel te scheiden. Er waren vijf kinderen: Johannes, Geertruida, getrouwd met Johannes Hendrikus Josephus van Bijlevelt, Jan, Cornelia, getrouwd met Hermanus Verhoef en de nog minderjarige Coenraad.

Alle onroerende goederen gingen naar Jan en deze kreeg, behalve ruim 17 morgen bouw-, wei- en hooiland, ook *een Huijsinge en Erve met Bergen en Schuur en de daaraan behorende grond, te zamen groot een halve morgen, staande en gelegen aan De Meern, onder den Gerechte van Vleuten, bij de Brug.* De oude verplichting, het bier zo tot de tapnering als voor eigen gebruik benodigd uit de brouwerij te Vleuten te nemen, bleef bestaan.

Een foto uit 1960, genomen in de zomer, op een rustige zondagmorgen. Er was heel wat overhoop gehaald om van de Meerndijk een doorgaande verbinding te maken. De huizen op de oostelijke (Wapen van Gouda) en westelijke hoek van de Meerndijk waren afgebroken en de Meernbrug was gesloopt om plaats te maken voor een nieuwe, beweegbare brug. Bijna waren De Meerndijk noord en- zuid van elkaar gescheiden; er was op dat moment alleen een noodbrug voor voetgangers.

Aan de overkant van de Leidse Rijn werd de Castellumlaan aangelegd. Op de foto staan het Groene Kruis gebouw en het café Meernbrug (café van Straten) nog overeind maar daar tussenin is de boerderij van Wesseling al afgebroken. Links van het café het huis van de familie Bonenkamp. De nieuwe Meernbrug werd eind 1960 in gebruik genomen. Door al deze afbraken en vernieuwingen is 't gezellige centrum rond de Meernbrug voorgoed verdwenen. Foto J.G. Ederzeel.

Verder wedervaren

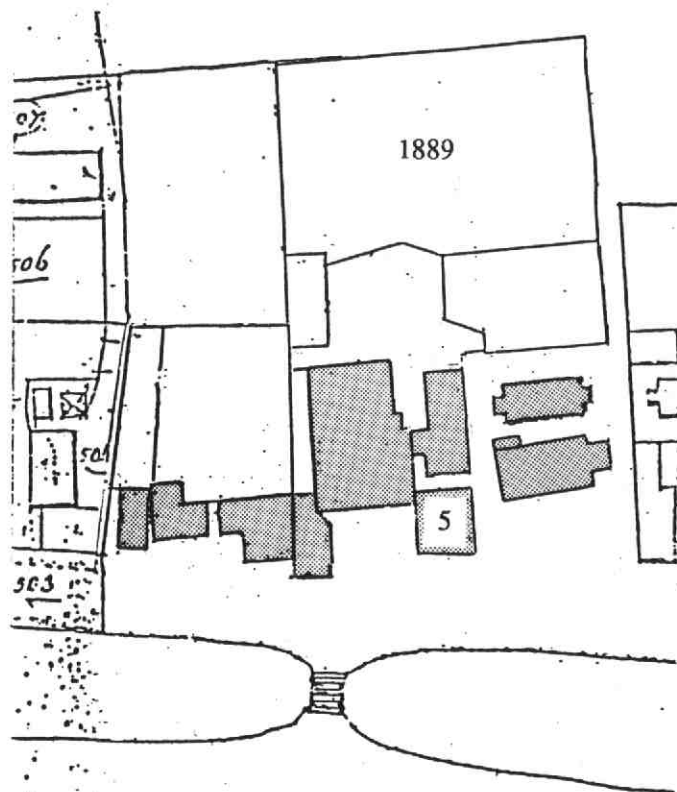
Gemakshalve ga ik voor de beschrijving van de verdere geschiedenis uit van de toestand in 1832. Wij beschikken namelijk vanaf dat jaar over kadastrale gegevens. Omdat de in 1691 door Cornelis Wernards van den Bosch gescheiden panden naar mijn mening bij elkaar hebben behoord, wil ik ze hier ook beide volgen tot hun einde in de jaren zestig van deze eeuw.

Het westelijke pand, in 1832 bekend als Sectie A 499, ligt op de kadastrale kaart recht tegenover de brug. Het springt naar voren ten opzichte van de overige bebouwing. Het was toen in het bezit van de weduwe van Wijnand van den Brink. Zij was winkelierster.

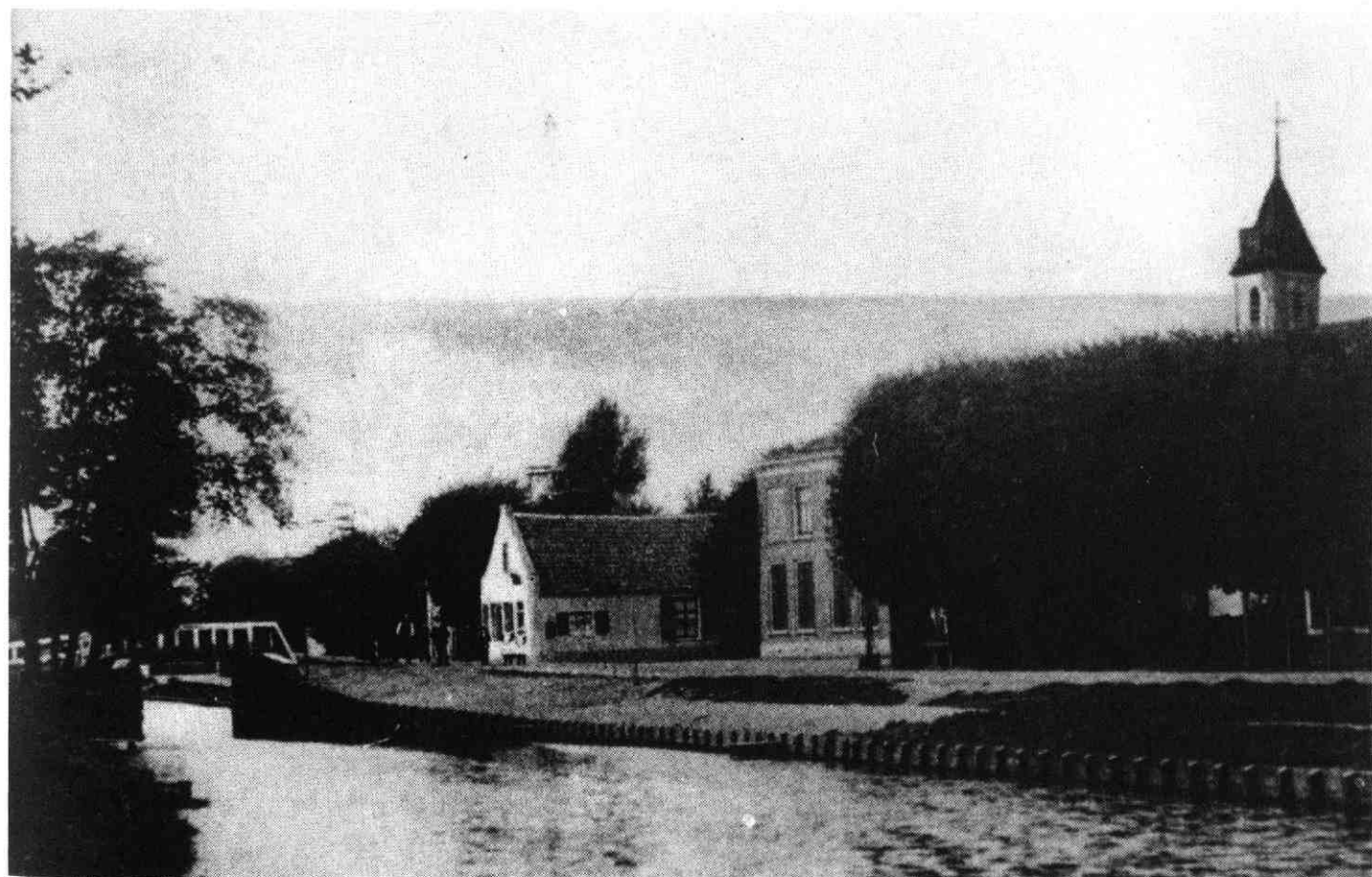
De eigendom ging al snel over op de familie Klink. In september 1905 diende de aannemer H.J. Brinkhof een verzoek in bij B en W van Vleuten om voor de veehouder Theodorus Klink een **Woon- en KoffieHuis** te mogen bouwen. Daartoe moest *het bestaande woonhuis* afgebroken worden.

Merkwaardig is dat op de bouwtekening de voorgevel een eenvoudige mansardeafwerking heeft, maar dat hij als trapgevel werd uitgevoerd. Ook het raam op de verdieping werd rijker versierd.

Theodorus Klink was getrouwd met Theodora van der Hans. Het koffiehuis ging bij legaat over op het Armbestuur van de R.K. kerk te Oudenrijn en kwam later in handen van Theodora Cornelia van Straten. Als „café van Straten” was het in oud De Meern een begrip.

Kadastrale toestand ten noorden van de Meernbrug in 1889. Het oude schoolmeestershuis heeft plaatsgemaakt voor een deel van de nieuwe Christelijke school. Vèr naar voren is een nieuw schoolmeestershuis gebouwd (5).

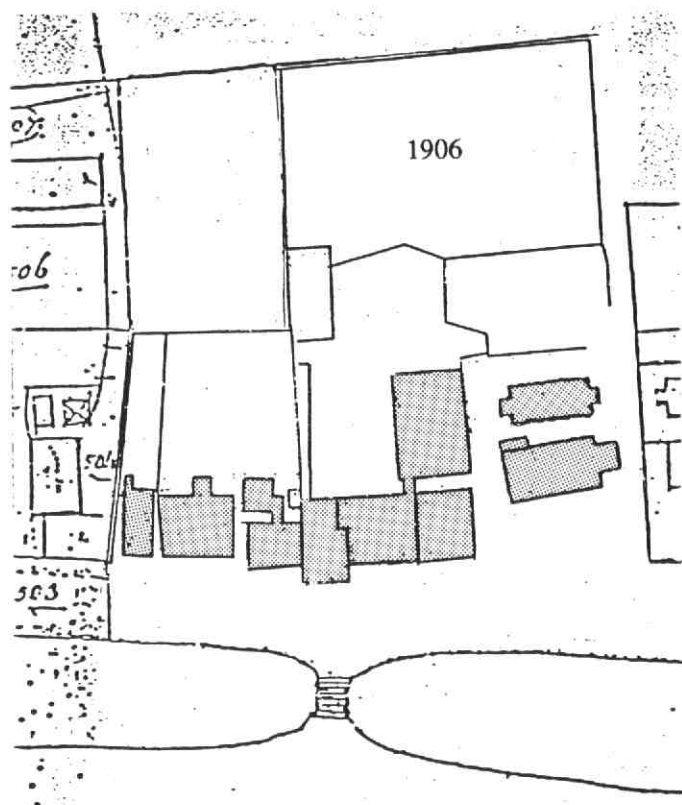
De toestand zoals die in 1887 tot stand kwam. In dat jaar werd het huis met de statige voorgevel gebouwd als nieuwe woning voor het hoofd van de Christelijke school. Tussen dit huis en het witte huis links was nog een ruimte van 13,75 meter. Daar lag „achterruit gedoken” van oudsher de herberg Het Fortuyn. Rechts, achter de begraafplaats, de oude Hervormde kerk.

Het oostelijke pand, in 1832 bekend als Sectie A 491, ligt op de kadastrale kaart ingeklemd tussen het vorige pand en het schoolhuis van de Hervormde Gemeente (Sectie A 489). Het werd toen bewoond door de landbouwer en tapper met de toepasselijke naam Gerardus Albertus van Dorsten, getrouwd met Catharina van Zijveld.

In februari 1905 verzocht hun zoon Jan Koo B en W om vergunning tot het *daarstellen van een nieuw woonhuis in gelijke rigting met het kosterhuis*. Dat kosterhuis was het in 1887 nieuwgebouwde woonhuis voor de schoolmeesterkoster van de Christelijke school. Het stond veel verder naar voren dan het oude schoolhuis, waardoor het pand van van Dorsten wel erg „weggedoken” lag.

De oude herberg werd afgebroken en een nieuwe boerderij verrees, inderdaad met dezelfde rooilijn als het „kosterhuis”, dat later bekend zou staan als het Groene Kruis gebouw.

Jan Koo van Dorsten was al 73 jaar oud toen hij de nieuwbouw pleegde. Hij was getrouwd met Elisabeth Hamoen. Hun dochter Jannetje, geboren 31 maart 1871 te Vleuten, trouwde met de landbouwer Hermanus Dirk Wesseling, geboren 1 juni 1870 te Harmelen. Naar dit echtpaar heeft het pand bekend gestaan als de boerderij van Wesseling.

Kadastrale toestand ten noorden van de Meernbrug in 1906. De boerderij is naar voren geschoven en ook het koffiehuis van Theodorus Klink is zojuist gereed gekomen.

Het nieuwe Woon- en Koffiehuis (met trapgevel) van Theodorus Klink, de nieuwe boerderij van Jan Koo van Dorsten en het schoolmeestershuis in volle glorie. De foto is van circa 1910 (tussen 1905 en 1913).

Gezicht over de Meernbrug, vanaf de Meerndijk. Achter en naast het naar voren springende witte huis is een gedeelte te zien van de oude boerderij-herberg. De foto is van vóór 1906.

Beide panden vielen, met vele andere, ten offer aan de drang tot „dorpsvernieuwing” in de jaren zestig van deze eeuw. Het is overigens opmerkelijk hoe knus en „geborgen” de situatie in 1832 daar bij de brug in De Meern was. Uit het oosten komend over de Zandweg, ging men eerst tussen een rij aanéengesloten huizen en de Leidse Rijn door en dan was daar opeens, even voorbij het kerkhof, dat open pleintje met kerk, school, winkel en café. Het vooruitgeschoven pand wees als het ware de weg naar de brug. Zoiets is niet te „plannen”, dat moet groeien.

Opmerkelijk is ook dat het pleintje kennelijk al bestraat was in 1743. Dat was op het platteland - en zeker voor die tijd - heel ongewoon. Vermoedelijk had dat te maken met de draai die men moest nemen om over de hoge Meernbrug te kunnen komen.

Bronnen

Collectie van der Poel (afschriften van allerlei acten uit het Rijksarchief en Gemeentearchief te Utrecht)
 Gemeentearchief Vleuten-De Meern
 Kadaster
 Jac. de Bruijn „De Hervormde Gemeente De Meern” (1977)

